

Słownik Liturgiczny

1. SZATY I STROJE LITURGICZNE

Alba - Biała, długa, najczęściej płócienna spodnia szata liturgiczna.

Biret - Nakrycie głowy katolickich duchownych w kształcie czterokątnej, sztywnej czapeczki z trzema lub czterema rogami i pomponem.

Cingulum (pasek) - (pasek, sznur) cingulum przepasuje się albę. Zwykle białe, choć może być w kolorze dnia.

Dalmatyka - wierzchnia, ozdobna szata liturgiczna diakona podobna do ornatu, ale posiadająca rozcięte rękawy.

Dystyngtorium - wzorowany na krzyżu biskupim ozdobny, metalowy emblemat w kształcie krzyża lub medalionu używany przez kanoników do uroczystego lub chórowego stroju.

Habit - ubiór noszony przez zakonników i zakonnice chrześcijańskie.

Humerał - płócienna szata liturgiczna w kształcie prostokątnej chusty zaopatrzonej w sznurki, nakładana na ramiona pod albę.

Infuła - (mitra) liturgiczne nakrycie głowy biskupa (opata). Składa się z dwu sztywnych tarcz z przedniej i tylnej strony oraz z dwu zwisających z tyłu wstęg.

Kapa - wierzchnia, ozdobna szata liturgiczna w kształcie półkolistego płaszcza zapinanego na piersiach kłamrą. Używana przy procesjach, sprawowaniu sakramentów i sakramentaliów z wyjątkiem Mszy św.

Komża - sięgająca najdalej do kolan, niekiedy ozdobiona, biała, płócienna szata używana podczas wykonywania czynności liturgicznych.

Mitra - (infuła) liturgiczne nakrycie głowy biskupa (opata). Składa się z dwu sztywnych tarcz z przedniej i tylnej strony oraz z dwu zwisających z tyłu wstęg.

Mucet - pelerynka sięgająca do łokci, z przodu najczęściej zapinana na guziczki, będąca oznaką władzy, noszona przez papieża, kardynałów, biskupów a także duchownych, którzy otrzymali taki przywilej (kanonicy niektórych kapituł).

Ornat - wierzchnia, ozdobna szata liturgiczna używana przez kapłana, zasadniczo do sprawowania Mszy Św.

Paliusz - biała, wełniana taśma ozdobiona sześcioma krzyżkami z czarnego materiału, mającą formę naszyjnika o dwu zakończeniach. Noszą go: papież, patriarchowie, prymasi i metropolici.

Pastorał - (baculus), element stroju liturgicznego, długa, ozdobna laska, będąca oznaką władzy pasterskiej. Biskupi i opaci używają pastorału zakończonego spiralą, papież zaś, zwieńczonego krzyżem.

Pektorał - ozdobny krzyż noszony na piersiach przez biskupów.

Piuska - okrągła, niewielka czapeczka, dla papieża w kolorze białym, kardynałów purpurowym, biskupów fioletowym i opatów w kolorze habitu.

Pontyfikalia - oznaki godności biskupiej, noszone podczas uroczystych liturgii: mitra, pastorał, piuska, pectorał oraz pierścień.

Rokieta - rodzaj komży o wąskich rękawach, podbitej najczęściej fioletową tkaniną, noszonej przez prałatów i kanoników jako strój chórowy lub na uroczystościach.

Stuła - element stroju liturgicznego w kształcie szarfy używany przez duchownych jako znak władzy kapłańskiej.

Sutanna - strój duchownych; długa, sięgająca do kostek suknia z niskim, stojącym kołnierzykiem, zapinana z przodu na rząd małych guzików. Kapłani noszą sutanny czarne, biskupi fioletowe, kardynałowi purpurowe. Nadto niektórzy kapłani (kanonicy, prałaci) mają przywilej noszenia sutanny fioletowej, bądź z fioletowymi dodatkami (pas, mucet).

Szkaplerz - szeroki pas materiału z przodu i z tyłu, zakładany na habit, oznaka czci dla Matki Bożej. Może też występować w postaci skózanego medalika szkaplerznego noszonego również przez świeckich pod ubraniem.

Welon - chusta do zasłaniania; wyraz czci, przede wszystkim jako welon naramienny używany przez błogosławiącego monstrancją.

2. NACZYNIA I SPRZĘT LITURGICZNY

Ampułki - szklane, rzadziej metalowe, małe naczynka na wodę i wino potrzebne do sprawowania Mszy św.

Baldachim - ozdobna tkanina rozpięta na czterech drążkach lub daszek nad godnymi czci miejscami (ołtarz), osobami (tron biskupi), a przede wszystkim niesiony podczas procesji nad kapłanem niosącym Najświętszy Sakrament.

Bursa - ozdobna, sztywna torebka z tkaniny, w której kapłan nosi Najświętszy Sakrament, np. do chorych.

Chrzcielnica - zbiornik na wodę chrzcielną umieszczony w świątyni, w prezbiterium lub oddzielnej kaplicy, służący do udzielania chrztu.

Dzwonki - dzwonki służące do informowania wiernych podczas sprawowania liturgii, kiedy mają usiąść lub powstać, np.: na Przeistoczenie.

Gong - sprzęt składający się z dzwiczącej przy uderzeniu tarczy lub kilku tarcz oraz pałeczki. Używany jest głównie podczas Przeistoczenia.

Kadzielnica - (trybularz) metalowe naczynie umocowane na łańcuszkach, zamykane perforowaną pokrywką, w którym spala się kadzidło.

Kielich - naczynie liturgiczne wykonane ze szlachetnych metali, często bogato zdobione, używane podczas Mszy św. do konsekracji wina. Składa się z czary (wewnątrz pozłacanej lub posrebrzanej) stopki i łączącego je trzonu.

Kociołek - naczynie z uchwytem na wodę święconą używaną do poświęceń i aspersioni. Wraz z kociołkiem używa się kropidła.

Koładka - (grzechotka) drewniany przyrząd składający się z młoteczką, podstawki i rączki, używany zamiast dzwonków

i gongu od Wielkiego Czwartku do Wigilii Paschalnej.

Korporał - kwadratowy kawałek lnianego, białego płótna, składany na dziewięć części, na którym stawia się naczynia z Najświętszymi Postaciami, w celu uchronienia przed upadkiem świętych partykuł.

Kredencja - stolik znajdujący się zwykle w prezbiterium, na którym umieszcza się naczynia używane podczas Mszy św. (kielich, ampułki), oraz na którym można dokonywać puryfikacji.

Kustodia - niewielkie, najczęściej przeszklone naczynie, w którym przechowywana jest Hostia przeznaczona do wystawienia w monstrancji.

Lawaterz - naczynie z wodą służące do dokonywania rytualnych obmyć.

Łódka - (navicula) naczynie na kadzidło, nazwane tak z powodu swojego kształtu, zaopatrzone w łyżeczkę do nasypywania kadzidła do trybularza.

Melchizedek - rozwierany uchwyt w kształcie księżyca do przytrzymywania Hostii w kustodii i monstrancji.

Monstrancja - ozdobne, drogocenne naczynie liturgiczne, w którym wystawia się Najświętszy Sakrament do publicznej adoracji lub na procesję eucharystyczną.

Palka - kwadratowy, usztywniany kawałek płótna, służący do nakrycia kielicha mszalnego w celu uchronienia Najświętszej Krwi przed zabrudzeniem.

Patena - naczynie na hostię w kształcie niewielkiego talerzyka lub głębszego naczynia. Wykonane jest ze szlachetnego metalu, często ozdobione.

Pulpit - drewniana, metalowa lub plastikowa podstawka do mszału stawiana na ołtarzu.

Puryfikaterz - mały, biały, złożony na trzy części prostokątny kawałek płótna lnianego bądź konopnego, służący do puryfikacji, czyli do wycierania naczyń liturgicznych i palców celebransa.

Puszka - zdobione naczynie w kształcie kielicha zaopatrzonego w przykrywkę, służące do przechowywania Najświętszego Sakramentu i rozdzielania Go wiernym.

Sygnaturka - dzwonek wejściowy, umieszczony zazwyczaj przy wyjściu z zakrystii do prezbiterium używany do informowania zgromadzonych wiernych, że rozpoczyna się procesja do ołtarza, a wraz z nią liturgia.

Trybularz - (kadzielnica) metalowe naczynie umocowane na łańcuszkach, zamykane perforowaną przykrywką, w którym spala się kadzidło.

Vasculum - małe naczynie zaopatrzone w przykrywkę, stojące obok tabernakulum, a służące do obmycia z partykuł rąk kapłana.

3. KSIĘGI LITURGICZNE

Agenda - zbiór przepisów i formuł modlitw dotyczących sprawowania sakramentów i sakramentaliów.

Benedykcjonal - księga liturgiczna zawierająca teksty błogosławieństw i poświęceń osób, rzeczy i miejsc.

Brewiarz - (Liturgia godzin) księga zawierająca teksty modlitw na różne pory dnia, do odmawiania których zobowiązani są duchowni.

Ceremoniał - księga zawierająca przepisy i formy uroczystego sprawowania liturgii.

Ewangeliarz - ozdobna księga liturgiczna zawierająca tekst Ewangelii używana podczas uroczystych celebracji liturgicznych.

Kancjonal - śpiewnik zaopatrzony w zapis nutowy zawierający teksty śpiewów wykonywanych w czasie nabożeństw i czynności liturgicznych.

Lekcjonarz - księga zawierająca tzw. lekcje, czyli fragmenty ze Starego i Nowego Testamentu czytane lub śpiewane, przewidziane na wszystkie dni roku liturgicznego.

Mszał - księga liturgiczna zawierająca wszystkie teksty zmienne

i stałe oraz przepisy potrzebne do odprawiania Mszy św.

Pontyfikał - księga liturgiczna zawierająca modlitwy i sposób sprawowania sakramentów, poświęceń i błogosławieństw oraz innych czynności liturgicznych przez biskupa.

Psalterz - część księgi Liturgii godzin zawierająca psalmy, podzielona na różne dni i pory dnia, w układzie czterotygodniowym.

Rytuał - księga liturgiczna zawierająca teksty i wskazówki, jak kapłan powinien sprawować poszczególne sakramenty i sakramentalia, jakie winien odmawiać modlitwy podczas procesji i błogosławieństw.